

HAIKU VÍC NEŽ JEN POEZIE

AsianStyle.cz, 30. 10. 2013: Autor (Jiří Altior) se věnuje poezii haiku více jak 15 let, publikuje na literárních serverech a přednáší pod pseudonymem Jorel. V roce 2007 vydal pod Vysokou školou umělecko-průmyslovou bibliograficky zpracovanou sbírku 575. Na výběru básní a grafickém zpracování se podílel přední český grafik Jakub Korouš (801030.com).

nemohu tasit / na zástitu meče se / usadila vážka

Ve světě, kde čas je nedostatkovým zbožím a umění pouhou formou investice, se psaní básní zdá být rozmařilou kratochvílí vhodnou pro zamilované studenty. Aby si čtenář vychutnal krásu básně vázané do rýmů, je nezbytné, aby si našel dostatek času k pečlivému studiu starých mistrů. A čas, ani nadbytek klidu, není tím, co by dnešní doba svým lidem nabízela. Poezie haiku je jako čerstvý vítr, který v sobě skrývá neskutečný potenciál. Ve své jednoduchosti, přímočarosti, senzitivitě. To, čím se liší poezie haiku od všech jiných forem, je kombinace přirozeného projevu s hloubkou sdílené informace.

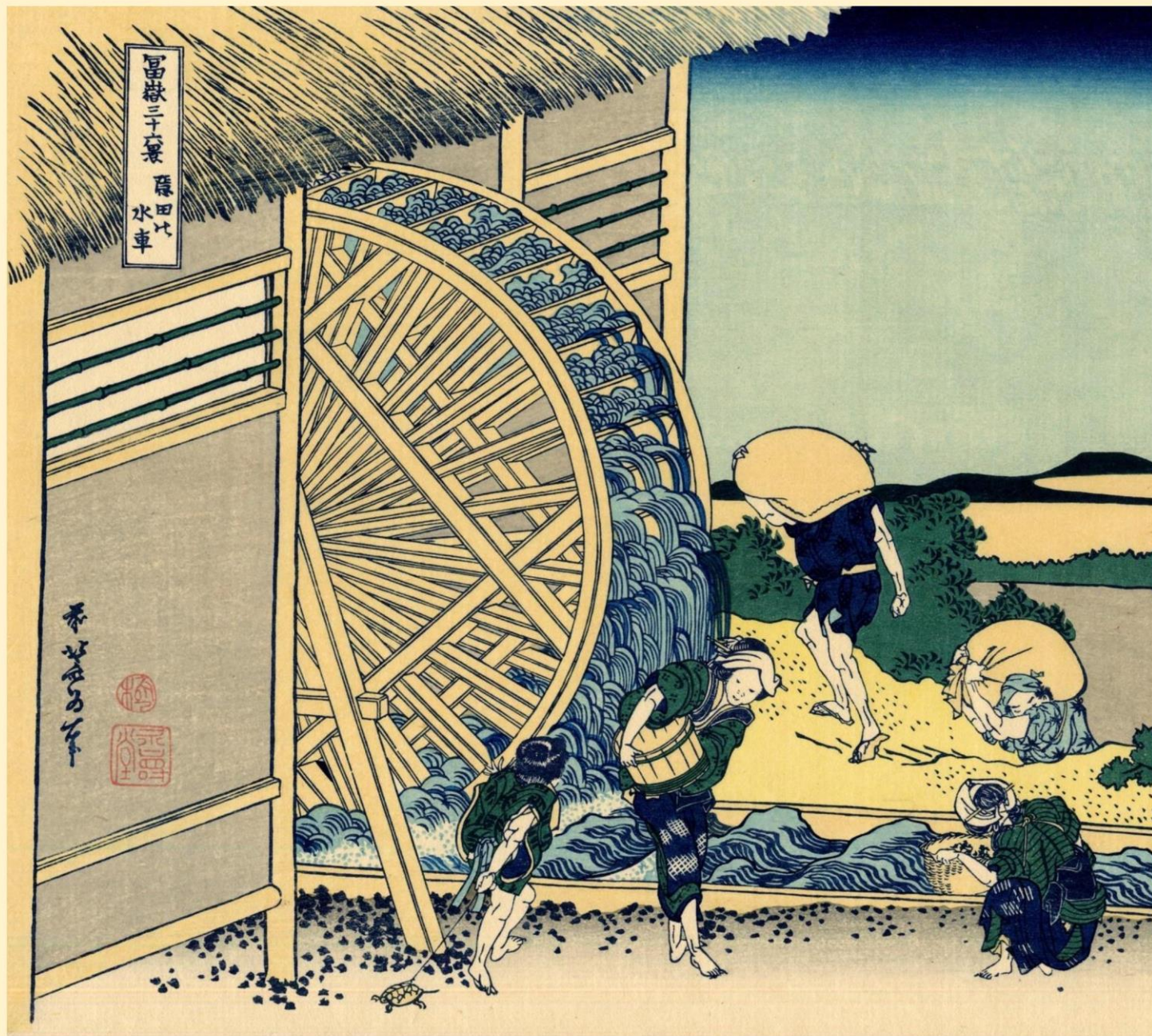
severní vítr / lomcuje borovicí / dva staří blázni

Západní i východní civilizace přišly s mnohými formami poezie. Jejich původ lze vystopovat v textech písní, které se pělý v dobách, kdy člověk neznal ani písmo a žil obklopen přírodou v jednoduchých obydlích. Při rutinních příležitostech, při slavnostech nebo obřadech, z důvodu připomínání si významných událostí, během námluv i při pohřbech, byly písně a melodicky vyslovované veršované slovo tím, co přinášelo člověku schopnost vidět v daném okamžiku přesah do minulosti i odkaz na možnou budoucnost. Hudba, která tou dobou byla přirozenou součástí poezie, vyžadovala rytmus. Na oplátku nabízela snadnou zapamatovatelnost a schopnost doprovázet různé básně stejnou melodií. Tak vznikly písně, oslavné balady, veršovaná dramata, sonety. Doba starověku i středověku dopřávala vzdělaným lidem čas na studium poezie. Zároveň přicházela s novými a pestřejšími prostředky, jak vlastní obsah básně poutavě, barvitě a s patřičnými emocemi přednést posluchači. Zcela samostatnou kapitolou se pak stala vojenská hudba a písně určené k práci. Zde texty zpravidla odváděly pozornost od vlastní monotónní činnosti nebo naopak, vedly zpěváky i posluchače k soustředění na jednotlivé úkony.

Písně a básně, které jsou jejich nedílnou součástí, doprovázely člověka během jeho celého života – v práci, boji, při rituálech i na zábavě. Verše se stávaly důkazem, že láska je opravdovou, i záminkou ke skrytým sdělením. Postupem času se z nich stalo nejenom umění, ale taktéž společenský status. Kdo se nevyznal v tradiční básni, neznal slavná díla nebo nebyl schopen jejich tvorby, ten byl ostrakizován a vybraná společnost jím opovrhovala. Poezie se tak stala součástí politiky, diplomacie a leckdy i taktiky. V hudbě, divadelním dramatu, během náboženských obřadů – zde všude byla veršovaná poezie nedílnou součástí a stávala se kulturním médiem doby.

Pro vývoj nových forem poezie se ukázalo jako zlomové období v rozmezí 14. až 16. století. V té době se Evropa zaměřila na antickou lásku k životu. Mnozí vládci té doby v skrytu duše věřili, že se jim podaří vybudovat nový Řím. Fenomén znovuzrození humanismu, antické architektury, vyzdvižení role vzdělání, objev knihtisku - to byly impulsy, které narušily ustálené tradice doby a vdechly nový život západní civilizaci. Společnost s obdivem hleděla na antická díla a mocná církev čelila emancipaci světské, zejména obchodní a šlechtické moci. Nastalo období renesance.

Ve stejné době, na druhé straně Euroasie - v Japonsku, dospěla tradiční forma řazené poezie zvaná renga k širším vrstvám společnosti. Renga byla poměrně složitou formou poezie a skládala se podle řady pravidel. Měla úvodní sloku hokku, která uvedla a popsala téma, kterým se báseň zabývala. Následovala sloka wakiku se dvěma verši o 7 slabikách. Wakiku rozšiřovala význam předchozí sloky. Teprve poté následovaly sloky, které měly stejný rytmus, jako úvodní hokku. Hokku se skládala ze tří veršů o 5, 7 a 5 slabikách. Renga, jako celek, bývala velmi dlouhou básní. Občas dosahovala délky až 10 000 slok. Častěji ovšem mívala 100 slabik a nezřídka i méně. Sama renga vycházela z tradičnějších forem poezie. V 16. století se stávala oblíbenou odlehčená verze haikai no renga. Sama poezie renga navazovala na starší formu poezie wakka, která měla několik různých forem skládajících se z veršů o pěti a sedmi slabikách. Například popěvek, zvaný sédoka (dvakrát 5-7-7 slabik), krátká báseň tanka (pět veršů 5-7-5-7-7 slabik) nebo dlouhá báseň čóka (5-7-5-7-... a nakonec 7-7 slabik). Forma haiku (5-7-5 slabik) tou dobou, tedy od 13. století, již existovala, ale pouze jako součást výše zmíněných forem. Sama o sobě se dostala do středu pozornosti v období Edo, kdy Japonsko bylo sjednocené a zažívalo silnou vládu rodu Tokugawa.

vrznutí vrátek / to rozpustilý větřík / samozvaný host

V roce 1644 se ve městě Ueno narodil nejvýraznější ze všech autorů poezie haiku **Macuo Munefusa** zvaný **Bašó**. Po studiích japonské poezie v Kjótu se roku 1680 přestěhoval do hlavního města Edo a zde žil až do konce svého života. Bašo zemřel 28. listopadu 1694 a zanechal po sobě poezii haiku jako plnohodnotnou formu poezie. Bašo během studií vynikal ve formě haikai no renga, která na rozdíl od vážnějších forem, používala prostý jazyk a její témata byla nevážného, často žertovného nebo hravého charakteru. Bašo se věnoval především úvodním veršům hokku a často používal slengová slova. Ve svých hokku se zaměřil na pocity a vjemy člověka. Psal o tom, co lidé vidí, slyší a cítí. S přibývajícím věkem se stále více soustředoval na vážnější témata, která podával s lehkostí a samozřejmou elegancí. Ke konci života se již cíleně věnoval definování nového přístupu k poezii haiku. Učinil její součástí výrazovou jednoduchost, senzitivitu k prostředí, letmo nastíněný myšlenkový přesah. Bašóovi žáci dílo svého učitele dále rozvíjeli a haiku se postupem času stala Japonským národním bohatstvím. Ač neznámější haiku, kterou Bašo složil, byla báseň o žabce skákající do staré studny, jeho vskutku vrcholným dílem byl drobný cestopis Úzká stezka do vnitrozemí, který kombinuje poezii haiku s prózou.

proti své vůli / hedvábný šátek stírá / otisky prstů

Po Bašóovi se poezie haiku stala módní záležitostí. Ve výtvarném umění se její nedílnou součástí stalo kaligrafické či výtvarné zpracování. Tato forma ztvárnění haiku je nazývána haiga. Haiga se postupně stala součástí klasického vzdělání vyšších tříd japonské šlechty včetně samurajů. Ač se to nemusí na první pohled zdát, haiku je ideální formou poezie pro profesionálního bojovníka. Rozvíjí jeho schopnosti vnímání i přímočarosti. Nedává mu prostor pro zbytečnosti a nelibuje si v okázalosti. Jedná se o pragmatickou formu poezie, která striktně vyžaduje respektování pravidel. S uměním boje má haiku společnou i svoji obsahovou strukturu. Podstatou haiku je totiž časová i poziční ukotvenost. Abstrakce a složité metafory nemají v haiku své místo. Stejně tak nemá bojovník čas ani prostor řešit abstraktní otázky. Musí být schopný vnímat realitu, přítomnost okamžiku, a to ve všech jeho aspektech. A potom, stejně jako básník, se dvěma různými tahy zmocnit okamžiku. Dosáhne toho tím, že se stane jeho součástí, vystihne jeho jedinečnost a jediným nekompromisním činem (v případě boje například sekem, střelbou, kopem, pohybem nebo i gestem) jej posune do absolutní roviny – dalo by se říci, pošle na věčnost či zvěční. Nedostatek prostoru zbavuje autora možnosti kroužit kolem podstaty. Metodická slabičnost vyžaduje vědomé, přesně spočítané kroky. Zdánlivá prostota sdělení obnáší schopnost vnímat význam detailu. A pro zlomový moment je nezbytná razance a přesnost úderu. Tnutí do podstaty okamžiku. Vzbuzení rezonance, které bude čtenáře provázet ještě dlouho poté, co báseň skončí.

provozát ještě dlouho poté, co báseň skončí.

vyhlédnu z okna / a hle – chrámové věže / spojuje měsíc

Evropě dneška se mnohého nedostává. Doba je schvácená, emoce nemají prostor na regeneraci. Moderní člověk je obklopen technikou. Víru a pohled na svět si často vybírá podle filmů nebo módních trendů. Nemá kdy se zastavit, nabrat síl. Na rozhlížení po krajině nebo vnímání tepu doby není energie. Natož pak na poezii, která vyžaduje pečlivé studium, vytříbené jazykové schopnosti a čas na vlastní tvorbu. Zdálo by se, že v globální éře není pro poezii každodenního života prostor. A právě tomu tak není a haiku má potenciál zastavit čas a vše změnit. Haiku sjednocuje potenciál i potřeby východu a západu. Je možné ji uchopit jako meditaci a praktikovat jí každý den. Bez potřeby nalézat cizí slova nebo oslňovat zvukomalbou. Bez potřeby talentu k vázání veršů. Bez prvoplánového kalkulu. Stačí se na chvíli zastavit a usmát se na pavouka tkající síť kolem měsíce. Krása haiku spočívá v tom, že po nikom nevyžaduje nic víc než to, co mu bylo dáno již při narození. Sama sebe, vnímavé oči a pokornou mysl schopnou počítat do sedmnácti slabik. Při psaní haiku nezáleží na době, jazyce ani na vzdělání. Záleží jenom na autorovi. Tedy na nás samotných.

zhasínám lampu / i ten náš komár se chce / na chvíli vyspat

☛ Doprovodné ilustrace: **Kacuška Hokusai** (葛飾北斎, 1760–1849): dřevořezy žánru „ukijo-e“ – „obrazy prchavého světa“